

ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ ТА МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9.072.432

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.1/35>

Алтухова В.Д.

Університет Миколи Коперника в Торуні

Піскунович М.

Університет Миколи Коперника в Торуні

Колодзей К.

Університет Миколи Коперника в Торуні

АФЕКТИВНИЙ ТЕМПЕРАМЕНТ ТА ПСИХІЧНИЙ СТАН УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ПОЛЬЩІ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ: ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Війна негативно впливає на загальне та психічне здоров'я цивільного населення. Темперамент є детермінантною функціонування людини, адаптації та її реакції на стресові фактори у різних життєвих ситуаціях. Це також може бути фактором ризику психічних розладів у людини.

Метою цього дослідження була оцінка взаємозв'язку між афективним темпераментом та психологічними симптомами в українців, які перебувають у Польщі внаслідок війни.

У дослідженні була використана скорочена шкала афективного темпераменту TEMPS-A, IBM SPSS Statistics 28 використовувалася для статистичного аналізу та опитування самостійної розробки, що охоплює демографічні зміни, які пов'язані з якістю життя в різних вимірах. Описові змінні представлені у вигляді підрахунків та відсотків.

Оцінка афективного темпераменту може бути корисною для відбору людей із групи ризику щодо психічних розладів, дозволяючи їх раннє виявлення, здійснення ефективного терапевтичного втручання та покращення якості життя людини.

Учасниками дослідження було описано ряд симптомів, таких, як порушення сну, зниження апетиту, депресивний настрій, втрата задоволення від життя, відсутність мотивації, відчуття стресу, нав'язливі думки, проблеми з концентрацією уваги, відсторонення від спілкування, надмірний пошук інформації про війну, дратівливість та інше.

Спостерігається взаємозв'язок між депресією та циклотимічним типом темпераменту, що може призводити до суїцидальних спроб. Чим інтенсивніше риси цих циклотимічного, депресивного і дратівливого темпераментів, тим гірше оцінюється психічний стан. Чим сильніше циклотимічний та депресивний темперамент, тим гірше самопочуття та матеріальне становище осіб.

Циклотимічний та депресивний типи темпераменту можуть бути пов'язані з більшою негативною суб'єктивною оцінкою власної ситуації, в тому числі психічного стану біженців.

Наше дослідження показало взаємозв'язок між особливими афективними темпераментами, психічними симптомами, суб'єктивною оцінкою здоров'я та психічного здоров'я українців, які перебувають у Польщі внаслідок війни.

Ключові слова: афективний темперамент, TEMPS-A, війна, біженці.

Постановка проблеми. Ситуація воєнної кризи є однією з найбільш напружених, що має довгостроковий вплив на психіку людини і її адаптація в суспільстві, особливо в нових соціокультурних умовах.

Було доведено, що деякі аспекти афективного темпераменту пов'язані з схильністю до погіршення функціонування та ризику психологічних розладів, тоді як інші (гіпертимний темперамент)

є захисним і асоціюється з меншою інтенсивністю сприйманого ситуаційного стресу та кращою адаптацією до нього в нових умовах.

Дослідження матиме безпосередній вплив на досліджуваних осіб. Будуть повідомлені результати використаних тестів, вказані сильні сторони, що дозволяє краще справлятися як у складній життєвій ситуації, так і в разі діагностики порушення адаптації та їх причини, їм буде надана відповідна допомога психології на кафедрі клінічної нейропсихології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція людської особистості як схрещування типів темпераменту була започаткована Гіппократом та Аристотелем. Еміль Крепелін [1, с. 191] запропонував теорію чотирьох типів темпераменту (депресивний, маніакальний, циклотимічний).

У наш час темперамент визначається як біологічно зумовлене спадкове ядро особистості, яке характеризується стабільністю і відносною незмінністю протягом життя, що визначає базовий рівень настрою та енергії людини.

Хагоп Акіскаль описав п'ять типів афективного темпераменту, депресивного, циклотимічного, дратівливого, гіпертимічного і тривожного, які впливають на функціонування людини. Характеристика кожного темпераменту і їх вираженість можуть надавати позитивний або несприятливий вплив на якість життя. Афективні темпераменти також можуть бути фактором ризику психопатології, особливо афективних розладів [2, с. 261].

На підставі клінічних досліджень у шкалі TEMPS-A було виділено п'ять основних типів темпераменту:

- Циклотимічний – характеризується лабільністю настрою та рівня енергії, схильністю до сильних емоцій, готовністю вступати в нові стосунки;
- Депресивний – чутливий до критики, характеризується відсутністю самовпевненості, поганою здатністю встановлювати стосунки з людьми;
- Дратівливий – характеризується скептицизмом і критичним мисленням, більшою енергією і меншою емпатією;
- Гіпертимічний – відзначається оптимістичним настроєм, комунікабельністю, впевненістю в собі, схильністю до ризикованої поведінки;
- Тривожний розлад – має такі ознаки, як схильність до занепокоєння та постійної напруги [3, с. 47].

Шкала TEMPS-A для вимірювання афективного темпераменту (авто-опитувальник Мемфіса,

Пізи і Сан-Дієго для оцінки темпераменту) була розроблена під керівництвом Хагопа Акіскала.

По всьому світу з використанням цього інструменту виконано ряд науково-дослідних робіт [4, с. 89]. Шкала широко використовується в клінічних випробуваннях у пацієнтів з афективними розладами та іншими психічними захворюваннями [5, с. 354]. Також проводились дослідження щодо зв'язку між сезонністю і афективним темпераментом при біполярному розладі [6, с.106] та поведінкових порушень, включаючи суїцидальну поведінку [7, с. 57].

Взаємозв'язок між особистістю та афективним станом був значно розвинений в результаті клінічної реконструкції преморбідних історій пацієнтів, вивчених під час або після епізоду хвороби [8, с. 32; 9, с. 13].

Методи дослідження

Учасники дослідження

У дослідженні брали участь 221 осіб, 207 жінок та 14 чоловіків з України, які перебували в Польщі внаслідок війни в Україні. Дослідження проводилося як анонімне опитування, доступне онлайн на сайті Університету Миколая Коперника в польських та українських соціальних мережах, а також у паперовій версії в пункті допомоги українцям у Бидгощі (Польща). Дослідження отримало схвалення комітету з біоетики університету.

Інструменти дослідження

Шкала TEMPS-A – це інструмент самооцінки, що складається зі 110 пунктів для жінок і 109 пунктів для чоловіків, який використовується для оцінки п'яти афективних темпераментів: циклотимічного, депресивного, гіпертимічного, дратівливого та тривожного. Для кожного пункту відповідь «так» оцінюється як 1, а «ні» як 0. Коротка версія TEMPS-A містить 39 питань і демонструє хороші психометричні властивості.

Переклад інструменту (з англійської) на українську було виконано двома незалежними перекладачами, а правильність перекладів була підтверджена зворотним перекладом. Бали відповідей для кожного типу темпераменту підсумувалися разом і ділилися (циклотимічний – 12, депресивний – 8, дратівливий – 8, гіпертимічний – 8, і тривожний – 3 пункти).

Крім того, ми оцінювали тяжкість таких симптомів, як депресивний настрій, тривога, порушення сну, порушення харчування, депресивний настрій, втрата задоволення від виконання завдань, відсутність мотивації, відчуття стресу,

нав'язливі думки, проблеми з концентрацією уваги, відсторонення від спілкування, надмірний пошук інформації про війну і дратівливість.

Статистичний аналіз

IBM SPSS Statistics 28 використовувалася для статистичного аналізу. Описові змінні представлені у вигляді підрахунків і відсотків. Для кількісних змінних з нормальним розподілом наводяться середні і стандартні відхилення, інакше медіана, перший і третій квартилі. Коефіцієнт Спірмена використовувався для співвіднесення кількісних і порядкових змінних

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження було описати афективний темперамент та враженість психічних симптомів серед українців, які перебувають у Польщі внаслідок війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. Учасниками дослідження було описано інтенсивність таких симптомів, як порушення сну, харчування, депресивний настрій, втрата задоволення від життя, відсутність мотивації, відчуття стресу, нав'язливі думки, проблеми з концентрацією уваги, відсторонення від спілкування, надмірний пошук інформації про війну і дратівливість. Інтенсивність симптомів вимірювалася за шка-

лою від повністю відсутні (0) до дуже інтенсивних/важких (5).

Результати

В опитуванні брали участь 221 дорослих осіб, 207 (93,7%) жінок і 14 (6,3%) чоловіків, віком від 18 до 75 років (середнє значення 39,69, стандартне відхилення (SD) 11,603). Усі особи зазначили, що перебувають у Польщі як «біженці» через збройний конфлікт в Україні.

У таблиці 1 наведено дані щодо освіти учасників дослідження.

Більшість з опитуваних мали середню професійну освіту – 130 та середню загальну – 49, а 41 особа мала вищу професійну освіту.

У таблиці 2 показано сімейний стан серед опитуваних осіб.

Більша частина учасників дослідження, перебували у постійних стосунках, або були одружені це – 154 людини, 67 опитуваних були розлучені, або втратили свого партнера.

У таблиці 3 було відзначено професійний статус.

72 особи перебували у пошуках праці, 63 не працюють, 36 з опитуваних працюють. 21 особа перебуває на пенсії, а 7 здобувають освіту.

У таблиці 4 наведено перебування опитуваних, та їх близьких в зоні бойових дій.

Таблиця 1

Освіта				
	(N = 221)	Процент	Процент	Процент накопичений
Початкова	1	5	5	5
Середня загальна	49	22,2	22,2	22,6
Середня професійна	130	58,8	58,8	81,4
Вища (професійна)	41	18,6	18,6	100,0

Таблиця 2

Сімейний стан					
	(N = 221)	Частота	Процент	Процент	Процент накопичений
Неодружений/незаміжня		37	16,7	16,7	16,7
В стосунках		154	69,7	69,7	86,4
Розлученні		27	12,2	12,2	98,6
Вдова/вдівець		3	1,4	1,4	100,0

Таблиця 3

Професійний статус				
	(N = 221)	Процент	Процент	Процент накопичений
Працюючі		36	16,3	16,3
Учень/студент		7	3,2	3,2
Пенсіонер		21	9,5	9,5
Не працюючий		63	28,5	28,5
Шукає працю		72	32,6	32,6
Інше		22	10,0	10,0

85 осіб зазначили, що їх близькі перебували в зоні бойових дій, 59 осіб перебували у зоні бойових дій зі своїми родичами. 48 відзначили, що знаходились безпосередньо у зоні боїв и 29 відповіли, що ні.

На запитання щодо загального стану здоров'я – 121 особа оцінила свій стан здоров'я, як задовільний, 77 відповіли, що добре, 17 – погано, 5 дуже добре та 1 особа відповіла, що її стан здоров'я дуже поганий.

Відповідаючи на запитання про психічне здоров'я за шкалою від дуже доброго до дуже поганого, 130 осіб описали своє психічне здоров'я як помірне, 47 людей оцінили своє психічне здоров'я як добре, 35 – як погане, 7 – дуже добре, а 2 людини вважали своє психічне здоров'я дуже поганим. У таблиці 5 показано результати скороченої версії за шкалою TEMPS-A.

Наведена середня вираженість окремих темпераментів в досліджуваній групі. Як видно з

таблиці тривожний, гіпертимний та циклотимічний тип темпераменту учасників дослідження переважали.

У таблиці 6 наведена тяжкість психічних симптомів у досліджуваних осіб.

Психічні симптоми оцінювали за шкалою від 0 (повна відсутність симптомів) до 5 (дуже важкі симптоми) серед випробовуваних.

Результати було представлено у вигляді медіани, першого і третього квантилів.

Чим важче циклотимічний, депресивний і дратівливий темперамент, тим гірше оцінювався загальний стан здоров'я та психічне здоров'я учасників досліджування (асоціації були статистично значущими).

У таблиці 7 було представлено кореляцію між афективними темпераментами та психічними симптомами у випробовуваних.

Аналіз показує, що перш за все, інтенсифікація циклотимічних і депресивних рис

Таблиця 4

Перебування в зоні бойових дій

(N = 221)		Процент	Процент	Процент накопичений
Так, я	48	21,7	21,7	21,7
Так, мої близькі	85	38,5	38,5	60,2
ні	29	13,1	13,1	73,3
Так, я и мої близькі	59	26,7	26,7	100,0

Таблиця 5

Результати скороченої версії TEMPS-A

Темперамент (n = 221)	Середнє	Стандартне відхилення
Циклотимічний	0,4340	0,2939
Депресивний	0,2070	0,2522
Дратівливий	0,1833	0,2225
Гіпертимний	0,4587	0,2639
Тривожний	0,6561	0,3725

Таблиця 6

Тяжкість психічних симптомів

Симптом	Медіана	Перший квантиль (25 процентиля)	Третій квантиль (75-й процентиля)
Проблеми зі сном	2	0	3
Проблеми з апетитом	1	0	3
Падіння настрою	3	1	4
Ангедонія	2	1	3
Абулія	2	1	3
Занепокоєння	3	1	4
Відчуття стресу	3	1	4
Тривожні думки	3	1	4
Проблеми концентрацією	2	2	3
Соціальна ізоляція	1	1	2
Надмірний пошук інформації про війну	2	1	4
Дратівливість	1	1	3

темпераменту, а також дратівливості пов'язана з інтенсифікацією сприйнятих психологічних симптомів, таких як стрес, поганий настрій або дратівливість серед українських біженців, які проживають у Польщі.

Тільки вираженість гіпертимічного темпераменту негативно корелювала з вираженістю таких психічних симптомів, як: проблеми зі сном, проблеми з апетитом, ангедонія, абулія, тривога, почуття стресу, нав'язливі думки, проблеми з концентрацією уваги, соціальна ізоляція. Тільки у випадку з нав'язливими думками кореляція була статистично значущою.

У Таблиці 8 наведено кореляцію афективних темпераментів та оцінка здоров'я та психічного стану учасників дослідження.

Чим сильнішими були циклотимічний, депресивний і дратівливий темперамент, тим гірше загальний стан здоров'я та психічне здоров'я (зв'язок був статистично значущим). Сила кореляцій, що спостерігалися в дослідженні, була слабкою, що могло бути частково пов'язано з невеликою досліджуваною групою або внеском інших змінних, таких як вплив війни на поточний психічний стан суб'єктів.

Висновки. Війна є величезним стресором для людей, які її переживають. Темперамент є детермінантою функціонування людини, адаптації та реакції на стресові фактори. Це також може бути фактором ризику психічних розладів. Дослідження показало взаємозв'язок між особливими афективними темпераментами, психічними симп-

Таблиця 7

Кореляція

	Темперамент	Циклотиміч.	Депрес.	Дратів	Гіпертим.	Тривож.
Проблеми зі сном	Коефіцієнт кореляції	0,310**	0,333**	0,152*	-,010	-,023
	Значимість (двостороння)	<,001	<,001	0,024	0,877	0,739
Проблеми з апетитом	Коефіцієнт кореляції	0,210**	0,137*	0,093	-,041	0,070
	Значимість (двостороння)	0,002	,042	0,168	0,545	0,300
Падіння настрою	Коефіцієнт кореляції	0,194**	0,291**	0,284**	0,016	0,004
	Значимість (двостороння)	0,004	<,001	<,001	0,818	0,958
Ангедонія	Коефіцієнт кореляції	0,223**	0,258**	0,217**	-,011	0,055
	Значимість (двостороння)	<,001	<,001	0,001	0,866	0,419
Абулія	Коефіцієнт кореляції	0,252**	0,282**	0,255**	-,062	-,018
	Значимість (двостороння)	<,001	<,001	<,001	0,359	0,787
Занепокоєння	Коефіцієнт кореляції	0,200**	0,138*	0,102	-,131	0,134*
	Значимість (двостороння)	0,003	0,041	0,132	0,052	0,047
Відчуття стресу	Коефіцієнт кореляції	0,224**	0,182**	0,171*	-,071	0,086
	Значимість (двостороння)	<,001	0,007	0,011	0,293	0,204
Нав'язливі думки	Коефіцієнт кореляції	0,283**	0,143*	0,075	-,136*	0,248**
	Значимість (двостороння)	<,001	0,033	0,270	0,043	<,001
Проблеми концентрацією	Коефіцієнт кореляції	0,357**	0,258**	0,191**	-,064	0,059
	Значимість (двостороння)	<,001	<,001	0,004	0,345	0,385
Соціальна ізоляція	Коефіцієнт кореляції	0,415**	0,394**	0,260**	-,020	0,055
	Значимість (двостороння)	<,001	<,001	<,001	0,762	0,418
Надмірний пошук інформації про війну	Коефіцієнт кореляції	0,251**	0,235**	0,213**	0,084	0,149*
	Значимість (двостороння)	<,001	<,001	0,001	0,214	0,026
Дратівливість	Коефіцієнт кореляції	0,429**	0,386**	0,464**	0,013	0,158*
	Значимість (двостороння)	<,001	<,001	<,001	0,852	0,018

** Достовірна кореляція на рівні 0,01 (двостороння).

* Достовірна кореляція на рівні 0,05 (двостороння).

Кореляція – афективні темпераменти та суб'єктивна оцінка здоров'я та психічного стану

Темперамент	Оцінка стану здоров'я	Оцінка психічного стану здоров'я
Циклотимічний	0,261**	0,268**
Депресивний	0,227**	0,301**
Дратівливий	0,171*	0,236**
Гіпертимний	-,008	-,031
Тривожний	0,311	-,014

Коефіцієнт кореляції Спірмена:

*кореляція достовірна на рівні 0,05 (двостороння)

**кореляція достовірна на рівні 0,01 (двостороння)

томами, суб'єктивною оцінкою здоров'я та психічного здоров'я українців, які перебувають у Польщі через російсько-українську війну.

Циклотимічний і депресивний темперамент, здається, є фактором ризику виникнення психічних симптомів, таких як стрес, тривога або пригнічений настрій. Гіпертимічний темперамент, з іншого боку, може чинити протилежний вплив на психічний стан в умовах воєнного часу. Хоча це значно негативно корелювало з повторюваними думками в нашому дослідженні, попередні дослідження підтверджують зв'язок цього типу темпераменту з нижчим рівнем стресу та симптомами депресії в різних контекстах [10, с. 2; 11, с. 15].

Сила кореляцій, що спостерігалися в дослідженні, була слабкою, що могло бути частково пов'язано з недостатньо великою дослідницькою групою, а також з впливом різних додаткових змінних, пов'язаних з війною і вимушеною втечею з країни (біженця) суб'єктів.

Оцінка афективного темпераменту може бути корисною для відбору людей із групи ризику щодо психічних розладів, дозволяючи раннє виявлення розладів, здійснення ефективного терапевтичного втручання та покращення якості життя людини. Це особливо важливо для людей, які постраждали від війни, які піддаються високому ризику виникнення проблем з психічним здоров'ям.

Список літератури:

1. Emil Kraepelin. Ein Lehrbuch für Studierende und Aerzte von Emil Kraepelin, Professor an der Universität Heidelberg. Sechste, vollständig umgearbeitete Auflage. (Leipzig, Verlag von Johann Ambrosius Barth. American Journal of Psychiatry. 1900. Vol. 57, no. 1. P. 191–194. URL: <https://doi.org/10.1176/ajp.57.1.191>)
2. Akiskal H. S., Akiskal K. K. TEMPS: Temperament Evaluation of Memphis, Pisa, Paris and San Diego. Journal of Affective Disorders. 2005. Vol. 85, no. 1-2. P. 1–2. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2004.12.003>
3. Akiskal HS, Mendlowicz MV, Jean-Louis G, Rapaport MH, Kelsoe JR, Gillin JC, Smith TL. TEMPS-A: validation of a short version of a self-rated instrument designed to measure variations in temperament. J Affect Disord. 2005 Mar; 85(1-2): 45–52. doi: 10.1016/j.jad.2003.10.012. PMID: 15780675
4. Dembińska-Krajewska, Daria et al. "Original article study of temperamental features with the TEMPS-A scale (Temperament Evaluation of Memphis, Pisa, Paris and San Diego – Autoquestionnaire version) in patients with schizophrenia and affective disorders." Neuropsychiatria i Neuropsychologia/Neuropsychiatry and Neuropsychology, vol. 9, no. 3, 2014, pp. 88–94.
5. Buselli R, Veltri A, Corsi M, Marino R, Baldanzi S, Chiumiento M, Caldi F, Foddìs R, Guglielmi G, Cristaudo A, Dell'Osso L, Carmassi C. Affective temperament and mood spectrum symptoms in workers suffering from work-related stress disorders. J Affect Disord. 2022 Nov 15;317:354-359. doi: 10.1016/j.jad.2022.08.124. Epub 2022 Sep 1. PMID: 36058355
6. Altınbas K., Ince B., Guloksuz S. Affective Temperament and Seasonality in Bipolar Disorder. Psychiatria Danubina. 2019. Vol. 31, no. 1. P. 106–110. URL: <https://doi.org/10.24869/psyd.2019.106>
7. Perugi G., Hantouche E., Vannucchi G. Diagnosis and Treatment of Cyclothymia: The “Primacy” of Temperament. Current Neuropharmacology. 2017. Vol. 15, no. 3. P. 372–379. URL: <https://doi.org/10.2174/1570159x14666160616120157>
8. Solmi M, Zaninotto L, Toffanin T, Veronese N, Lin K, Stubbs B, Fornaro M, Correll CU. A comparative meta-analysis of TEMPS scores across mood disorder patients, their first-degree relatives, healthy controls, and other psychiatric disorders. J Affect Disord. 2016 May 15;196:32-46. doi: 10.1016/j.jad.2016.02.013. Epub 2016 Feb 12. PMID: 26897455

9. Mitsui N, Nakai Y, Inoue T, Udo N, Kitagawa K, Wakatsuki Y, Kameyama R, Toyomaki A, Ito YM, Kitaichi Y, Nakagawa S, Kusumi I. Association between suicide-related ideations and affective temperaments in the Japanese general adult population. PLoS One. 2017 Jun 22;12(6):e0179952. doi: 10.1371/journal.pone.0179952. PMID: 28640865; PMCID: PMC5481026

10. Mazza M, Avallone C, Kotzalidis GD, Marano G, Moccia L, Serio AM, Balocchi M, Sessa I, Janiri D, De Luca I, Brisi C, Spera MC, Monti L, Gonzalez Del Castillo A, Angeletti G, Chieffo D, Rinaldi L, Janiri L, Lanzone A, Scambia G, Mercuri EM, Sani G. Depressive Symptoms during Pregnancy: Prevalence and Correlates with Affective Temperaments and Psychosocial Factors. J Pers Med. 2023 Jan 25; 13(2):211. doi: 10.3390/jpm13020211. PMID: 36836445; PMCID: PMC9967878

11. Deguchi Y, Iwasaki S, Konishi A, Ishimoto H, Ogawa K, Fukuda Y, Nitta T, Inoue K. The Usefulness of Assessing and Identifying Workers' Temperaments and Their Effects on Occupational Stress in the Workplace. PLoS One. 2016 May 26;11(5):e0156339. doi: 10.1371/journal.pone.0156339. PMID: 27227771; PMCID: PMC4881989

Altukhova V.D., Piskunovich M., Kolodzei K. AFFECTIVE TEMPERAMENT AND MENTAL STATE OF UKRAINIANS WHO ARE IN POLAND DUE TO THE WAR: PRELIMINARY RESULTS

The war has a negative impact on the general and mental health of civilians. Temperament is a determinant of a person's functioning, adaptation and his response to stressors in different life situations. It can also be a risk factor for mental disorders in a person.

The purpose of this study was to assess the relationship between affective temperament and psychological symptoms in Ukrainians who are in Poland as a result of the war.

The study used an abbreviated scale of affective temperament TEMPS-A, IBM SPSS Statistics 28 was used for statistical analysis and self-study questioning, covering demographic changes that are associated with quality of life in different dimensions. Descriptive variables are presented in the form of calculations and percentages.

The evaluation of affective temperament can be useful to select people at risk for mental disorders, allowing their early detection, carrying out effective therapeutic intervention and improving the quality of life of the person.

The study participants described a number of symptoms, such as sleep disturbances, loss of appetite, depressed mood, loss of pleasure from life, lack of motivation, stress, obsessive thoughts, problems with concentration, withdrawal from communication, excessive search for information about war, irritability, and so on.

There is a relationship between depression and cyclothymic type of temperament, which can lead to suicidal attempts. The more intense the features of these cyclothymic, depressive and irritable temperaments, the worse the mental state is assessed. The stronger the cyclothymic and depressive temperament, the worse the health and financial situation of individuals.

Cyclotomy and depressive types of temperament may be associated with a more negative subjective assessment of one's own situation, including the mental state of refugees.

Our study showed a correlation between special affective temperaments, psychic symptoms, subjective assessment of the health and mental health of Ukrainians who are in Poland as a result of the wars.

Key words: affective temperament, TEMPS-A, war, refugees.